

І. Хомишин

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
канд. юрид. наук, доц.
кафедри адміністративного та інформаційного права

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Хомишин І., 2016

Розглянуто роль, завдання та мету державної освітньої політики. Визначено основні етапи у формуванні державної політики у сфері освіти. Проаналізовано нормативне регулювання відносин у сфері вищої освіти на сучасному етапі розвитку державності.

Ключові слова: державна освітня політика, освіта, вища освіта, ціль освітньої політики, завдання державної політики у сфері освіти, законодавство.

И. Хомышин

МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Рассмотрено роль, задачи и цель государственной образовательной политики. Определены основные этапы в формировании государственной политики в сфере образования. Проанализировано нормативное регулирование отношений в сфере высшего образования на современном этапе развития государственности.

Ключевые слова: государственная образовательная политика, образование, высшее образование, цель образовательной политики, задачи государственной политики в сфере образования, законодательство.

I. Khomyshyn

THE MECHANISM OF REALIZATION OF STATE POLICY IN THE SPHERE HIGHER EDUCATION

The role, objectives and purpose of the national education policy are examined in the article. The main stages in the formation of public policy in education are determined. Normative regulation of relations in the field of higher education is analyzed.

Key words: state education policy, education, higher education, goal, target educational, policy objectives of state policy in education legislation.

Постановка проблеми. Стратегічною метою державної політики в галузі освіти є підвищення доступності якісної освіти відповідно до вимог інноваційного розвитку економіки та сучасних потреб суспільства, конкурентоспроможності України в глобальному світі. Система освіти повинна бути модернізована відповідно до потреб суспільства. Згідно з цією логікою, в процесі модернізації системи освіти необхідно переосмислити напрями державної політики у сфері вищої освіти, уточнити її цілі, завдання та механізми їх реалізації.

Аналіз дослідження проблеми. Питання реалізації державної освітньої політики висвітлено у працях Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Лугового, С. Ніколаєнка, В. Огаренка, Н. Губерської та багатьох інших учених.

Питання управління освітою вивчали В. Андрущенко, В. Бакуменко, Л. Беззубко, В. Бобров, В. Дзоз, Д. Дзвінчук, О. Жабенко, О. Зайченко, О. Іваницька, І. Каленюк, В. Князєв, В. Козубняк, В. Кремень. Проте механізм реалізації державної освітньої політики, механізм реалізації державних програм та стратегій у галузі освіти, враховуючи зміни в освітньому законодавстві зокрема та в суспільстві загалом, є малодослідженим.

Метою статті є визначення основних цілей та механізмів реалізації державної політики у сфері вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Роль вищої освіти в сучасних умовах важко переоцінити, адже, інвестуючи в освіту, сучасне суспільство забезпечує динамічність прогресивних змін в економіці й у інших сферах суспільного життя. Об'єктивною основою таких змін є інтелектуалізація праці, що органічно інтегрована в систему економіки, орієнтована на безперервність навчання і підвищення кваліфікації працівників. Отже, вища освіта стає важливим чинником соціальної стабільності та ефективного забезпечення зайнятості населення. Сприяючи економічному зростанню через вплив на продуктивність праці, університетська освіта забезпечує збільшення національного доходу, зменшення бідності, зростання рівня культури виробництва і споживання, поліпшення якості життя.

Інститут освіти як провідний чинник у формуванні особистості відіграє одну з основних ролей у державотворенні та реалізації державної соціальної політики. Сучасна освіта виконує низку важливих соціальних функцій: трансляцію соціокультурних цінностей; соціалізацію особистості; функцію соціального контролю тощо.

Роль держави у вищій освіті полягає в тому, щоб визначити, яких саме освітніх результатів суспільство й держава бажали та могли б досягти.

Держава ставить конкретні цілі перед вищою освітою, вибудовує план дій та чіткий політичний курс у цій сфері. Стаття 10 Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” однією з основних засад внутрішньої політики держави у гуманітарній сфері визначила підвищення ролі вищої освіти і науки як основ становлення в Україні ефективної “економіки знань” [1].

Державна політика – це діяльність органів державної влади з реалізації виробленого політичного курсу та досягнення конкретних політичних цілей.

Провідними завданнями державної політики у всіх сферах суспільного життя стають: своєчасне виявлення проблем розвитку суспільства, аналіз причин їх виникнення та шляхів вирішення [2, с. 83].

Не можемо не погодитись з вченими, які вважають, що політика набуває статусу державної політики, коли виражена через офіційні документи та органи державної влади.

Так, О. Юлдашев основним критерієм інтерпретації поняття “державна політика” пропонує вважати таку діяльність, результати якої (проекти правових актів, рішення) набувають статусу офіційних, а вся інша політична діяльність належить до недержавної політики [3, с. 118].

На думку В. Тертички, основною ознакою державної політики є усвідомлене регулювання суспільних справ і колективних ресурсів за допомогою офіційних державних інститутів [4, с. 33].

О. Дем'янчук до основних атрибутів державної політики зараховує:

- адміністративні повноваження – легітимність ухвалення рішень та їх виконання за ієрархією, яка забезпечується суспільно визнаними органами управління, тобто органами державної влади і громадського самоврядування;

- компетенцію у тій сфері, якої стосується державна політика, – освіти, соціальному забезпеченні, екології тощо;

- впорядкованість і наступність – наявність системи розроблення та ухвалення рішень, відстеження результатів, оцінювання та коригування дій [5].

Щодо державної освітньої політики, то питань її визначення та змісту стосується безліч наукових праць.

Деякі науковці розглядають державну освітню політику як спрямовувальну і регулювальну діяльність держави в галузі освіти, здійснювану нею для досягнення цілком визначених стратегічних цілей і розв'язання задач загальнодержавного або глобального значення. Вона визначається на вищому рівні державної влади і реалізується за допомогою законів, указів, постанов уряду, загальнодержавних та міжнародних програм, міжнародних актів (договорів, угод тощо) [6, с. 56].

К. Корсак розглядає “національну освітню політику” як сукупність пріоритетів і цілей, які формує уряд чи інший вищий орган для здійснення заходів щодо удосконалення і розвитку системи освіти чи її елементів [7, с. 112].

Н. Губерська визначила державну політику у сфері вищої освіти як невід’ємну складову загальної освітньої політики держави, зміст якої полягає у формуванні та нормативно-правовому закріпленні загальної стратегії вищої освіти, визначенні цілей, завдань та відповідних напрямів дії, спрямованих на забезпечення функціонування та розвитку системи вищої освіти [8].

Формування державної освітньої політики загалом і державної політики у сфері вищої освіти зокрема охоплює такі етапи:

1. Визначення принципів завдань.

Серед завдань вищої школи особливої уваги потребують такі:

- сформуванню у студентів потребу в самоосвіті, у постійному підвищенні рівня кваліфікації, озброїти їх раціональними прийомами самостійної навчальної діяльності;
- сприяти розвитку самостійного, критичного, творчого мислення, творчої активності майбутніх фахівців;
- сприяти соціальній самореалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства;
- виробити навички грамотного збирання та опрацювання інформації;
- сприяти розвитку комунікативних здібностей та культури комунікації майбутніх фахівців.

2. Окреслення перспективних і найближчих цілей, які мають бути досягнуті у конкретний термін.

В Україні цілі вищої освіти повинні ставитись з урахуванням процесів глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства.

Освіта повинна бути спрямована на гармонізацію розвитку особистості, суспільства і держави. Виклики, що постали перед країною та її громадянами внаслідок значних соціально-економічних змін у країні, потребують від кожного громадянина й усього суспільства адаптації до нових політичних, правових і економічних умов.

3. Вироблення методів, засобів, форм діяльності.

У філософському плані засіб виступає як єдність речових компонентів, сукупності об’єктивних факторів і видів діяльності, що ведуть до досягнення мети. Такими речовими компонентами в державній політиці у галузі освіти вважаємо нормативно-правові документи, державні програми і проекти, державні стандарти вищої освіти, різні положення і угоди в галузі вищої школи.

В Україні сформувалась нова законодавча база в освіті. Серед основних джерел сучасного міжнародного освітнього права, які становлять основу державної політики України у сфері вищої освіти, відзначимо, насамперед, документи, прийняті ООН та її спеціалізованими установами, а також регіональними міжнародними організаціями, зокрема – Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейську конвенцію прав людини, Всесвітню декларацію про вищу освіту для XXI століття: підходи й практичні заходи, Конвенцію про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти тощо. Зокрема, Стаття 26 декларації проголошує право кожної людини на освіту. Освіта повинна бути спрямована на всебічний розвиток людини, сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами, бути безоплатною, хоча б початкова й загальна, початкова освіта має

бути обов'язковою, технічна і професійна – загальнодоступною, вища – однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного; батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх дітей [9].

Щодо національного законодавства, то окрім Основного закону України, у якому визнаємо право на освіту за кожною людиною, незалежно від її статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, стану здоров'я та інших обставин а обов'язком держави є забезпечення функціонування та розвитку вищої освіти [10, ст. 53], в Україні діє низка законів та підзаконних нормативно-правових актів, які спрямовані на реалізацію державної освітньої політики.

Щодо вищої освіти, то базовим документом у цій сфері правовідносин є оновлений Закон України “Про вищу освіту”, який передбачає, що державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки. Відповідно до нового закону державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах: 1) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; 2) інтеграції системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; 3) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; 4) державної підтримки діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема наданням пільг зі сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам”. Важливо підкреслити принцип “загальної міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України в європейський простір вищої освіти” [11].

Важливою складовою нормативно-правової основи державної освітньої політики є правові акти, які видали Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України, зокрема – Указ Президента України “Про Національну доктрину розвитку освіти”. Під час визначення мети державної політики щодо розвитку освіти в Доктрині наголошено, що основними її напрямками є: “створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти” (розділ II, частина перша). У доктрині підкреслено значення освіти для формування цінностей громадянського суспільства, а також необхідність виховувати в молоді почуття належності до європейської та світової цивілізацій. Важливим є положення про те, що держава повинна забезпечувати виховання особистості з демократичним світоглядом, яка орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється, є конкурентоспроможною на ринку праці [12].

Для формування загальної стратегії державної політики у сфері вищої освіти принципове значення має Указ Президента України “Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні” від 30.09.2010 р., спрямований на поліпшення функціонування та інноваційного розвитку освіти в Україні, підвищення її якості та доступності, інтеграції до європейського освітнього простору через здійснення комплексу заходів, зокрема:

- забезпечення вчасного та в повному обсязі фінансування державних цільових програм у галузі освіти;
- залучення громадськості до підготовки та реалізації основних заходів з реформування системи освіти;
- удосконалення структури освіти наданням провідним ВНЗ реальної автономії як засобу поліпшення якості вищої освіти;
- оптимізація мережі вищих навчальних закладів та їх підпорядкування, створення укрупнених регіональних університетів;
- посилення інтеграції вищої освіти, науки, виробництва, наукової та інноваційної складових у діяльності вищих навчальних закладів та ін. [13].

Ще один важливий документ в освітньому законодавстві схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 – Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Головним завданням стратегії є забезпечення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного, сталого, демократичного розвитку суспільства, економіки, науки, культури. Зміни в освіті повинні забезпечити створення умов для особистісного розвитку людини відповідно до її індивідуальних задатків, здібностей, потреб у навчанні впродовж життя. Також стратегія повинна визначати основні довгострокові цілі й завдання, недвозначно формулювати курс, яким рухатиметься національна освіта, містити план дій і розподіл ресурсів, необхідних для досягнення поставлених цілей.

В умовах розвитку економіки, швидкої зміни технологій, нової якості соціуму можна передбачити, що сучасна освіта й освіта майбутнього – це освіта, що ґрунтується на високотехнологічних засобах навчання, характеризується значною мобільністю, універсальністю та фундаментальністю [14].

4. Вибір організації (інституцій), за допомогою котрих здійснюватиметься діяльність і можуть бути досягнуті поставлені цілі.

Саме поняття “державна освітня політика” передбачає, що суб’єктом її реалізації є державні органи регулювання освітнього процесу (органи законодавчої, виконавчої та судової влади, інститути громадянського суспільства). Водночас у сучасних політичних умовах суб’єктами державної освітньої політики є і регіональні структури управління освітою, і міжнародні органи й установи, котрі здійснюють освітню політику на світовому рівні (наприклад, ЮНЕСКО, Міжнародний валютний фонд, ЄС, Міжнародний фонд “Відродження” тощо). Склад і компетенції органів та інституцій освітньої політики є специфічними для кожної держави.

Відповідно до ЗУ “Про вищу освіту”, державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Висновки. Отже, державна освітня політика України забезпечена нормативно-правовим підґрунтям, але чітко визначених організаційних механізмів її реалізації немає. Задекларовані принципи та завдання державної політики у сфері освіти вимагають практичного втілення, яке забезпечується не лише визначенням основних завдань та цілей освітньої політики, але й конкретним виробленням методів, засобів, форм та суб’єктів її реалізації.

Стратегічні орієнтири і мета державної політики України у сфері вищої освіти орієнтовані на її інтеграцію у європейський освітній простір, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної вищої освіти на світовому та європейському просторах, всебічному розвитку людської особистості як рівновеликої цінності, примноженню інтелектуального і культурного потенціалу українського народу. Згідно з цим наша країна узгоджує і наближує діяльність вітчизняної системи вищої освіти до європейських освітніх стандартів і вимог, зберігаючи і примножуючи власний досвід у цій сфері.

- 1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 // База даних “Законодавство України”, ВР України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.*
- 2. Тертичка В. Механізм формування і здійснення державної політики / В. Тертичка // Вісн. держ. служби України. – 2000. – № 4. – С. 83–89.*
- 3. Юлдашев О. Х. Проблеми вдосконалення державної регуляторної політики в Україні : монографія / О. Х. Юлдашев. – К. : МАУП, 2005. – 336 с.*
- 4. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. В. Тертичка. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 750 с.*
- 5. Дем’янух О. П. “Державна політика” та “публічна політика”: варіант перехідного періоду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.ukma.kiev.ua/elib/NZ/NZV18_2000_polityk/05_demyanuch_op.pdf. Заголовок з екрана.*
- 6. Гогин Д. Ю. Государственная образовательная политика Российской Федерации на современном этапе : дис. ... канд. полит. наук / Д. Ю. Гогин. – М., 2005. – 159 с.*
- 7. Корсак К. Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: інтегрально-філософський аналіз / К. Корсак. – К. – Ніжин,*

2004. – С. 112. 8. Губерська Н. Л. Державне регулювання вищої освіти в умовах демократизації публічних відносин в Україні / Н. Л. Губерська // *Право і суспільство*. – 2015. – № 2. – С. 153–158. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_2_27. 9. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/995_015. 10. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. 11. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 N 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. 12. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України : від 17.04.2002 р., № 347/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – Ст. 860. 13. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні: Указ Президента України : від 30.09.2010 р., № 926/2010 // Офіційний вісник Президента України. – 2010. – № 27. – Ст. 896. 14. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України : від 25.06.2013 р., № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.

REFERENCES

1. Pro zasady` vnutrishn`oyi i zovnishn`oyi polity`ky` [On the basis of domestic and foreign policy]. The law of Ukraine on July 01, 2010. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
2. Terty`chka V. Mexanizm formuvannya i zdiysnennya derzhavnoyi polity`ky` (The mechanism of formation and implementation of public policy). VSN. state service of Ukraine, 2000, Vol. 4, pp. 83–89.
3. Yuldashev O. X. Problemy` vdoskonalennya derzhavnoyi regulyatornoyi polity`ky` v Ukrayini (Problems of improvement of state regulatory policy in Ukraine) Kyiv, MAUP Publ., 2005, 336 p.
4. Terty`chka V. V. Derzhavna polity`ka: analiz ta zdiysnennya v Ukrayini (Public policy: analysis and implementation in Ukraine). Kiev, publishing house of Solomiya Pavlychko “Osnovy”, 2002, 750 p.
5. Dem`yanchuk O. P. “Derzhavna polity`ka” ta “publichna polity`ka”: variant perexidnogo periodu [“Public policy” and “public policy”: a variant of the transition period]. Available at: http://www.library.ukma.kiev.ua/elib/NZ/NZV18_2000_polityk/05_demyanchuk_op.pdf.
6. Gogy`n D. Yu. Gosudarstvennaya obrazovatel`naya poly`ty`ka Rossy`jskoj Federacy`y` na sovremennom etape. Dokt. Diss. [The state educational policy of the Russian Federation at the present stage]. Moscow, 2005, 159 p.
7. Korsak K. Osvita, suspil`stvo, lyudy`na v XXI stolitti: integral`no-filosofs`ky`j analiz (Education, society, people in the twenty-first century: integrated-philosophical analysis), Kyiv, Nizhyn, 2004, p. 112.
8. Gubers`ka N. L. Derzhavne regulyuvannya vy`shhoyi osvity` v umovax demokraty`zacyi publichny`x vidnosy`n v Ukrayini. [Government regulation of higher education in the conditions of democratization of public relations in Ukraine]. The law and society, 2015, Vol. 2, pp. 153–158. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_2_27.
9. Zagal`na deklaraciya prav lyudy`ny` [The universal Declaration of human rights]. Official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine on December 10, 1948. Availadle at: http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/995_015.
10. Konstytuciya Ukrayiny` [The Constitution Of Ukraine]. Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on September 28, 1996. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
11. Pro vy`shhu osvitu [Of higher education]. The law of Ukraine on July 01, 2014. Availadle at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
12. Pro Nacional`nu doktry`nu rozvy`tku osvity` [About the National doctrine of education development]. The law of Ukraine on April 17, 2002, 860 p.
13. Pro zaxody` shhodo zabezpechennya priory`tetnogo rozvy`tku osvity` v Ukrayini [On measures for ensuring priority development of education in Ukraine]. Decree of President of Ukraine on September 30, 2010, 896 p.
14. Pro Nacional`nu strategiyu rozvy`tku osvity` v Ukrayini na period do 2021 roku [About National strategy of education development in Ukraine for the period until 2021]. Decree of President of Ukraine on June 25, 2013. Available at: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.